

А. С. Токарська

Національний університет “Львівська політехніка”
д-р юрид. наук, проф., професор кафедри теорії та філософії права

КОМУНІКАТИВНА СФЕРА ПРАВА В МЕТААНТРОПОЛОГІЧНОМУ ЗРІЗІ

© Токарська А. С., 2015

Увагу зосереджено на складних маловивчених та дискусійних у філософії права проблемах: ознаках формування комунікативних прав, ознаках їхнього розвитку і становлення; сучасних поглядах на антропологічні метаморфози через видозміни у правопізнанні; появу актуалізованого дискусійного метаантропологічного пізнання права в межах буття людини, його екзистенційних вимірів в умовах комунікації.

Ключові слова: комунікативні права, антропологія, метаантропологія, сучасні видозміни у праві, метаантропологічне пізнання, буття людини, Слово у комунікативному акті.

А. С. Токарская

КОММУНИКАТИВНАЯ СФЕРА ПРАВА В МЕТААНТРОПОЛОГИЧЕСКОМ СРЕЗЕ

Внимание сосредоточено на сложных малоизученных дискуссионных вопросах философии права: признаках формирования коммуникативных прав, их развития и становления; современных взглядах на антропологические метаморфозы из-за видоизменений в правопознании; появлении актуализированного дискуссионного метаантропологического познания права в рамках бытия человека, его экзистенциальных измерений в условиях коммуникации.

Ключевые слова: коммуникативные права, антропологическая, метаантропологическая, современные видоизменения в праве, метаантропологическое познание, бытие человека, Слово в коммуникативном акте.

А. S. Tokarska

COMMUNICATIVE GOAL IN THE AREA OF HUMAN ANTHROPOLOGICAL SECTION

The article is devoted to little known difficult controversial issues in the philosophy of law: possibility/impossibility of forming human communication, signs of their presence and development processes and formation; modern views on the anthropological metamorphosis through modifications in the law; metaanthropological appearance actualised knowledge of law within human existence and its existential dimensions in terms of communication.

Key words: communication rights, anthropology, Meta, current modifications in the law, metaanthropological knowledge of human existence, the Word of the communicative act.

Постановка проблеми. Комунікативні права у площині антропологічної уяви та метаантропологічного змісту не вивчені. Щодо метаантропологічного зрізу, то його визнають “спекулятивною філософією права”, ненауковою дисципліною, що займається “трансцендентними ідеями”, оскільки це непозитивістська теорія. Процеси формування комунікативних прав позначені універсальністю та новизною і породжуються інтердисциплінарністю. Комунікативне право – це ще формально не усталена галузь, але цілковито самодостатня сфера, яка утверджується на перетині таких наукових площин, як теорія комунікації, теорія інформації, теорія держави і права, філософія, антропологія права, герменевтика, синергетика, а також теологія, етологія, етнологія тощо.

Аналіз останніх досліджень. Комунікативний акт – поняття історичне, багато-, різноспрямоване. У кожній сфері людської діяльності цей процес має докази свого незаперечного функціонування на вербальному і невербальному рівнях.

Активне вивчення комунікації започатковане не так давно. У різних сферах дослідниками були ті, хто не оминав проблем взаємодії. Зокрема, антропологи ХХ ст. Джек Гуді, Клод Леві-Строс, Люсьєн Леві-Брюль, Броніслав Малиновський, Ерік Альберт Гевлок, а також Д. Пітерс, М. ван Хоек, К. Ясперс та ін., які схилиються до сутнісної проекції вартості Слова, починаючи від художнього усного, що відіграє “кристалізувальну” роль разом із писемним у творенні системи комунікації. Це вона є інструментом збереження, “тобто збереження, передачі, отже, й культури”.

Перегук ідей пошанування першооснов людського комунікування аргументував наш сучасник Сергій Кримський, стверджуючи, що все починається від Храму, беручи до уваги символізм мислення давніх русичів. У цьому небесному уречевленому багатозначному символізмі – одвічна множинність, багатозначність, яка трансцендентує першооснови буття, трансцендентальні, апріорні структури духовного досвіду.

Однак у всіх інших сегментах комунікації (культури загалом, політиці, праві, економіці тощо) таких досліджень замало, що і додає потреби у розвитку пізнання в площині метаантропології через метамову національного спадку.

Виклад основного матеріалу. Доведено, що власна лексика, синтаксис і семантика творять комунікативні процеси, які є актами, подіями, діяльністю, що встановлюють “свою реальність і мають над нею владу, як у магічних закляттях”. Справедливим є перцептивне узагальнення метаантропологічних впливів на свідомісне граничне (і особливо – позаграничне) засвоєння їх людиною. Повторювані синтаксичні конструкції, до прикладу, у літургійних співах, проповідницьких повчаннях діють як знакова система об’єднання ритмів, обряду, ритуалу, що впливають на свідомість і підсвідомість, долаючи граничне, охоплюючи позамежове, у метамові маловивчене.

Усім відоме Біблійне “На початку було Слово, а Слово в Бога було, і Бог було Слово, Воно в Бога було на початку. Усе через Нього повстало, і ніщо, що повстало, не повстало без Нього. І життя було в Нім, а життя було Світлом людей”. Змістове значення синтаксичного прийому повторів у цьому уривку творять через відповідну метафоризацію засоби символічної уяви. Саме такий прийом доводить відповідність появи метамови усвідомленому задуму сакральної інтеракції. Звучання молитви, пісні, поезії, заклинання “працює”, що доведено, починаючи від пам’яток архаїчної грецької культури і до довершеного Слова сучасності.

Національні культури зберігають зауважену традицію через “колективну пам’ять”. А. Менцель, характеризуючи “антропологічну уяву” мовними, віросповідальними, звичаєвими, родинотворними та ін. засобами, вказує на наявність “культивування пам’яті” через культурування міфів і магії, обрядів і ритуалів, ігор і забав, “оскільки епос, за Гевлоком, є “усною енциклопедією” (oral encyclopedia), яка містить комплекс писемного знання – міфічного й технічного, символічного і практичного, метафізичного й суспільного [2, с. 70]. Відтак процеси формування комунікативних

прав людини тривали на рівні усного та писемного мовлення, свідомісного і підсвідомісного, граничного і позамежевого.

В основу первісної правової комунікації були покладені настанови відвертості й правдивості, осуду лицемірства й обману та будь-яких неправдивих чи спотворених звісток: “Хай буде ваше слово: Так, так; Ні, Ні, – а що більше цього, те від лихого” (Мт 5, 37). Зберігаючи зовнішні форми побутового людського спілкування, так поширювалися канони життя праведного. Аргументація лише однією лексемою, що сягає небуття (“лихий”), викликала конотації осуду, неприйняття, боязні гріха.

Природна особливість – міфологічна свідомість людини властива усім народам і сформована історично, зокрема на релігійній вірі. Відтак міф був і є “формою відчуття і переживання світу, його колізій і суперечностей [14, с. 273]. Способом міфологічного світосприйняття людина усвідомлювала себе “родовою цілісністю”. Міфологічна підсвідомість через метамову комунікації транслювала правові стимули людської духовності і містила першовитоки усіх майбутніх форм та способів духовно-практичного освоєння дійсності, яке неодмінно культивувало правопорядок. На основі міфологічної свідомості, як відомо, виникло релігійне усвідомлення світу. Міфологічне, релігійне формувало спосіб комунікативного мислення, внутрішній моральний імператив регулювання стосунків. У духовно-практичному освоєнні світу визрівали нові для всіх етносів прийнятні норми поведінки людей. У зв’язку з цим замовчування концепту “духовної комунікації”, як складової метаантропологічної, що позначалася на ментальності (створячи теорію та зміст правової комунікації) є, на наш погляд, невиправданим.

Відомий український правознавець, філософ та культуролог Є. Спекторський, характеризуючи християнство і правову культуру, звернув увагу на зв’язок юридичної культури із релігією, резюмувавши: християнські релігії створили юридичну культуру. Посилаючись на Цицерона, вчений висловив здогад: ставлення до божества (у римлян) було своєрідним “юридичним двостороннім обов’язком”. В іудаїзмі “завіт, договір між Богом і людьми” ретельно вивірявся, редагувався, підтверджувався і ратифікувався. Щодо християнства, то йому в різні часи опонували як несумісному із правом Гроцій, Лейбніц, Бентам. Проаналізувавши у зіставленні правознавство Ульпіана, – юридичну чесність, юридичну доброзичливість, юридичну відданість, Є. Спекторський наголосив на віддаленості їх від християнської досконалості. Проте не сказав про їхню несумісність. Навпаки, християнство, на його думку, може і повинно “внести свій ідеалізм” у юридичну культуру. Отже, робимо припущення: правовий дискурс з його метаантропологічною комунікацією не оминули загальні тенденції розвитку мовомислення та культурно-сакральні впливи на свідомісне та підсвідомісне світосприйняття. Основна особливість указанного періоду пов’язана із розвитком ліричного і драматичного мистецтва греків, в якому Слово набуло ваги у формуванні нового духовного світу людини. Через мовлене Слово здійснювався вплив на світогляд греків, особливо – із появою ідеї космічного порядку, що ґрунтувалася на *безособистісному законі* (nomos) [16, с. 20.]. Рівність всього, що утворює природу, вкладалася у **поняття** названого закону.

Соціальні зміни (становлення міста-держави, розвиток торгівлі) у VIII–VII ст. до н. е. спонукали до такого ж посиленого обміну думками, якому, окрім усного спілкування, сприяла поява писемності. Історики сходяться на тому, що для соціально-політичної системи полісу характерним було незвичайне превалювання ораторського слова над іншими засобами влади.

До першоджерел християнського вчення про право дослідники історії людства та звичаєвого права зараховують Новий Завіт. Проповідництво Христа Спасителя стало “Юриспруденцією повсякденного життя”, який запропонував “своєрідну закінчену філософію права”. Він не був посланий у цей світ для того, щоб “судити світ” чи порушувати закони. У його проповідях і притчах дослідники простежують багату юриспруденцію, яка свідчить про те, що “Він хоч і не посвячував тодішніх правових інститутів, але також і не виступав з їх спеціальним осудом” [1, Т. 1,

с. 521–522]. Є. Спекторський називає близько півсотні глав, що стосуються різних норм права, щодо яких Христос висловлювався у своїх проповідях і притчах, в яких роз'яснював право, “вирішував юридичні казуси”. Він був носієм і проповідником умілого прощення, яке рятувало людину не лише морально, а й фізично. Таким прощенням (за вірою Христа) можуть бути досягнуті “соціальна солідарність і братство людей”. Хоча Він не відкидав самої ідеї суду, покарання, але ідею примирення (як першооснову правової комунікації. – *А. Т.*) сповідував як універсальну норму життя.

У проповідях апостола Павла, “новозавітного юриста”, за словами Є. Спекторського, його суперечках про право між християнами спостерігається поцінування “правового дискурсу”. Він рекомендує скористатися примиренням у третейському суді. У його діалогах, монологах міститься сутнісна риса: зупиняти процесуальні правопорушення і у розмові із сотником, і з первосвящеником Ананієм, і з правителем Феліксом, і з царем Агріппою. Це підтверджується діалоговими риторичними запитаннями: “... чи дозволено (сотникові. – *А. Т.*) бичувати римського громадянина і без суду?” чи у зобов'язанні вибачитися перед римськими громадянами за те, що “без суду всенародно били..., а тепер таємно випускають?” та ін. [1, Т. 1. – с. 525–526]. У кожному промовленому тексті, як зазначає дослідник, з'являється “якась нова тактика” порівняно із Євангельською, більше усвідомлення неможливості обійтися без тих установ і відносин, які склалися у суспільстві для прогресу християнства та його впливу на ці установи і стосунки між людьми.

Відтак, знайшовши аргументацію на підтвердження своїх думок в авторитетного дослідника, можемо припустити, що формою творення метамови було “мовлення – теж вчинок”, а в основі цього вчинку завжди конкретна психологічна мета. Оскільки людський інтелект ділиться на свідоме та несвідоме, то мотивація вчинків може залежати від обох чинників. Мета ж учинку наявна завжди. В основі несвідомого – емоції, наявність яких не завжди відчутна. Лише за певних умов – роздратування, злості, радості – вони можуть провокувати людину до здійснення цілком несподіваних вчинків. За твердженням, особистість, як правило, не може під час комунікації приховати зону несвідомого. Це “зрадник” людини: воно завжди відкрите. Всі внутрішні емоції щодо якоїсь людини під час спілкування попри волю помітні й відчутні. Знаковою системою несвідомого є *Body Language* (мова людського тіла: міміка, жести, вираз обличчя, поза, очі, рух рук тощо). Ця система спрацьовує одночасно із природною мовою – звуковою хвилею, що надходить на слухові органи слухача. Отже, знакова система свідомого у неправовій комунікації, яка піддається інтелектуальній кореляції, може бути змінена. Наприклад, замість неприємного – свідомо, задля “блага” слухача, – сказати приємне. Проте знакова система несвідомого обов'язково “спрацює”: це виявиться у метамові, що спроектується в погляді, позі, на обличчі; приховати несвідоме неможливо. Викриття істинної суті відбувається через “прочитання” екстралінгвістичних ознак метаантропологічної комунікації.

Вивчення всіх сегментів комунікації, які ще не досліджені, доводить свою незвичну особливість – йдеться про новий епістемологічний реалізм, певною мірою вже описаний професором Айови відомим комунікативістом Джоном Даремом Пітерсом, який виокремлено доводить наділеність медіакомунікації епістемологічною філософською основою, визнання ним медіакомунікації не як технологізованого додатку “до буття (фюсису)”, а як “продовження людського самопізнання”. Услід за Гегелем, Д. Д. Пітерс переконує в тому, що вже доведено класиком: абсолютний дух присвоює собі предметний світ, або, навпаки, “виробляє своє поняття із себе, об'єктивуючи його й стаючи у такий спосіб буттям. Дух усвідомлює себе у цій предметності” [12, с. 20]. Таким, на наш погляд, може бути шлях втілення у комунікації (вербальній і невербальній) метамовних елементів права і його норм.

Культивуючи медіакомунікацію як “окремий простір із власним інтелектом, який прагне дорівнятися Богові”, ця площина метаантропології акумулюється як реальність, яка “існує над людиною, маючи свою онтологію, непізнавану для людини” [Там само]. Тут дослідники зауважують, що такі медіатехнології межують із “чуттєвим пізнанням, що має особливий інтелект, який важко назвати “людським”. Висновок дослідника цілком несподіваний: медіасвіт як простір “тотальної фіксації” змінює людську свідомість сучасності через пошук будь-чого у часі та у просторі. Адже у жодній книжці “не вистачить місця”, аби зафіксувати всі діяння “того, що може зробити Бог” [12, с. 20].

Якщо таким способом через комунікативний ресурс людська свідомість отримує можливості пам’ятати і зберігати знання, то вона може змінювати саму антропологічну сутність. Д. Д. Пітерс переконаний, що людство неусвідомлено для себе дійшло у пошуках нових форм комунікації до потреби “в чомусь, що є значно більшим за людський ресурс” [12, с. 25], а значить, його метамова доводить метаантропологічну складову, яка існує і впливає на свідомісне і підсвідомісне.

Трансценденція в метамові (від лат. *transendere* – переступати) означає перехід меж зі сфери можливого досвіду у сферу потойбічного (трансцендентального). За Кантом, трансцендентний – той, що виходить за межі можливого досвіду, лежить за межами цього досвіду і виходить за межі людської свідомості. У М. Гартмана трансценденція – необхідна, зумовлена, зокрема, дуалізмом пізнавального акту: протистояння пізаного і того, що пізнаємо. За Сартром кожна людина трансцендентна, оскільки вона виходить за межі будь-якого можливого досвіду, який може бути здобутий; людина трансцендує будь-яку річ, як тільки перетворює її на “свій” предмет, робить її об’єктом свого обговорення, свого пізнання, своєї діяльності. У К. Ясперса “трансцендентний” звучить як вимога того, щоб особистість своєю невтомною діяльністю підносила дійсне до масштабу трансценденції, оскільки перехід від чистого буття світу, тобто “самого *Man*”, до самотуття, дійсно стає вільним [15, с. 461].

Метаантропологія у її різновидах – персоналістичній і комунікативній – проникає у людське буття (буденне, граничне, позаграничне буття), в умови і логіку комунікації на етноантропологічному рівні людських спільнот.

Комунікативні права в метаантропологічній площині виформовувалися із прадавнього етнологічного коріння, яке живилося і живиться способом мислення або, інакше кажучи, ментальністю.

Трансценденталізм комунікації тісно пов’язаний із мисленням: людина орієнтується лише на зло/добро у внутрішній мотивації. У виборі мети комунікації продукується духовним началом – добрими почуттями. Хоча поняття добра і зла кожна людина трактує по-своєму, проте біблійні постулати християнської моралі інтегрують ментальні інтеракції, а метамова допомагає проникати у незвідане.

Уміння вербально взаємодіяти на етапі пізнання або пошуку істини зорієнтоване на інтерсуб’єктивний культурологічний ґрунт.

Апелюючи до положення про Бога, душі та її вічності, метафізичний підхід висновковує про природну мораль, норми і цінності природного права, що є комунікативними символами надособистісних енергій, задіяних у творенні соціального світу і правопорядку. Таким є шлях долучення людини “до вищих, абсолютних гармоній буття, у світлі яких соціальний правопорядок – це тільки їх приватна, локальна форма” [13, с. 193–194].

Висновки. Питання правового буття і пізнання по-філософськи актуально викристалізують проблеми із вічним і абсолютним смыслом осягнення метамови своєї правової культури, переданим нам поколіннями попередників із неоднаковим для нас інтелектуальним способом мислення. Шлях осягнення древніх розписів (приклад С. Кримського), як діади мети і засобів комунікування до

наступних поколінь, має метафізично-онтологічний характер. Транслюється ментально сформована мета, спрямована на передання глибокої духовності нашого народу, благих намірів зі змістом соціально-правових феноменів. С. Кримський вчить осягненню такої духовної величі засобами метамови. Отже, Людина, як центральна постать історичного процесу, своїм метаантропологічним еством позиціонує колективне світобачення, світосприйняття, світорозуміння, правову свідомість, тобто ментальну сутність, покладену в основу її комунікативних прав, які у філософсько-правовій науці ще очікують на своє сучасне обґрунтування.

1. Антологія української юридичної думки : в 10 т. / редкол. : Ю. С. Шемчушенко (голова) та ін. – К. : Вид. Дім “Юридична книга”, 2005. 2. Менцель Анджей. Антропологічна уява / Анджей Менцель. – К. : Юніверс, 2012. – 380 с. 3. Мондін Баттіста. Підручники систематичної філософії. – Т. 3. Онтологія і метафізика / Баттіста Мондін ; пер. з італ. – Жовква : Місіонер, 2010. – 284 с. 4. Філософія прав людини / за ред. Ш. Госепата та Г. Ломанна ; пер з нім. – К. : Ніка-Центр, 2008. – 320 с. 5. Кизима В. В. Социум и бытие / В. В. Кизима. – К. : Издатель ПАРАПАН, 2007. – 204 с. 6. Американская философия. Введение. – М. : Идея-Пресс, 2008. – 576 с. 7. Назаров И. Свобода против закона: цивилизация на весах Спасения : монография / И. Назаров. – К. : Изд. ПАРАПАН, 2008. – 224 с. 8. Кітов М. Г. Руська національна філософія в контексті української історії та культури : монографія / М. Г. Кітов. – К. : Вид. ПАРАПАН, 2008. – 432 с. 9. Дітер Генріх. Свідоме життя. Дослідження співвідношення суб’єктивності та метафізики / Генріх Дітер ; пер. з нім. – К. : КУРС, 2006. – 188 с. 10. Кузнецов В. Філософія права. Історія та сучасність : навч. посіб. / В. Кузнецов. – К. : ВД “Стилос” ; ПЦ “Фоліант”, 2003. – 382 с. 11. Борисов Е. Практический поворот в постметафизической философии. – Т. 1 / Е. Борисов, И. Инишев, В. Фурс. – Вильнюс : ЕГУ, 2008. – 212 с. 12. Людина і БогоGoogle, або Кілька слів про величезну бібліотеку з “власним” розумом // День. – 2015. – № 154–155. – 28–29 серпня. 13. Філософія права : словник. – К. : Концерн “Вид. Дім “ІнЮре”, 2003. – 408 с. 14. Андрущенко В. П. Сучасна соціальна філософія : курс лекцій / В. П. Андрущенко, М. І. Михальченко. – К. : Генеза, 1996. – 368 с. 15. Философский энциклопедический словарь. – М.: Инфра-М, 2007. – 576 с. 16. Жоль К. К. Методы научного познания и логика (для юристов) / К. К. Жоль. – К.: Атика, 2001. – 288 с.